

Nr 20

Försvarsutskottets betänkande med anledning av motioner om en översyn av vapenfrilagens tillämpning m. m.

Motionerna

I detta betänkande behandlas motionerna

1. 1971: 95 av herr Lundberg m. fl. (s) i vilken har hemställts att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t påtala behovet av och hemställa om en allsidig och förutsättningslös översyn eller utredning av vapenfrinämndens praktiska handläggning av vapenfrifrågorna, eventuella brister i lagen eller anvisningar etc. samt att Kungl. Maj:t måtte till riksdagen lämna en redogörelse och eventuella förslag, vartill översynen anses föranleda,

2. 1971: 692 av herr Johansson i Skärstad m. fl. (c) i vilken har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär en översyn av vapenfrilagens tillämpning,

3. 1971: 700 av fru Åsbrink m. fl. (s) i vilken har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om sådan ändring i bestämmelserna för utredning av ansökan om vapenfri tjänst, att utredningsmannen icke ensam utför bedömningen av den sökandes karaktär och motiv utan biträdes av ytterligare två personer, lika ansvariga som utredningsmannen, för slutrapporten om den sökande.

Utskottet har fått ett yttrande med anledning av motionerna från Sveriges frikyrkoråd.

Gällande bestämmelser

Den nu gällande lagen om vapenfri tjänst antogs av 1966 års riksdag (prop. 1966: 107, 2LU 1966: 45, rskr 1966: 269, SFS 1966: 413).

Enligt 1 § lagen om vapenfri tjänst äger värnpliktig få tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om bruk av vapen mot annan inte är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom. Den som har fått sådant tillstånd kallas vapenfri tjänstepliktig.

Ansökan om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst prövas av vapenfrinämnden, som består av ordförande och sex andra ledamöter. För ledamot skall finnas ersättare (10 §). Nämnden äger återkalla tillstånd till vapenfri tjänst (13 §). Beslut av nämnden får överklagas hos Kungl. Maj:t (22 §).

I kungörelsen med vissa bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga (SFS 1966: 414) har Kungl. Maj:t meddelat närmare föreskrifter för tillämpningen av vapenfrilagen. Beträffande prövningen av ansökan att fullgöra vapenfri tjänst gäller enligt kungörelsen (5 §) att vapenfrinämnden skall göra den utredning om sökandens personliga förhållanden och övriga omständigheter som behövs för prövningen av ansökningen. Nämnden äger kalla sökande och annan att höras muntligen inför nämnden. Denna äger förordna särskild utredningsman att biträda vid utredningen. Utredningsman äger kalla sökande och annan för samtal.

Genom beslut den 29 januari 1971 har Kungl. Maj:t föreskrivit att ärende om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst inte får avgöras utan att avskrift av utredningsmans utlåtande med eventuell komplettering tillställts sökanden och tillfälle har beretts honom att yttra sig över utredningen. Dessa åtgärder behöver dock inte vidtagas om de uppenbarligen saknar betydelse.

Statistiska uppgifter

Statistiska uppgifter som grundar sig på material från vapenfrinämndens kansli redovisas i bilaga till betänkandet.

Justitieombudsmannens inspektion

Riksdagens justitieombudsman (JO Gunnar Thyresson) har under år 1971 inspekterat vapenfrinämnden. Som ett resultat av inspektionen har JO i skrivelse till Kungl. Maj:t den 16 november 1971 lämnat vissa synpunkter och förslag rörande vapenfrinämndens verksamhet.

JO konstaterar i skrivelsen att de förstärkningar av vapenfrinämndens resurser som har tillkommit under andra halvåret 1971 har lett till att man nu har en utredningsorganisation, en berednings- och föredragningsorganisation samt en expeditionsorganisation som svarar mot den aktuella tillströmningen av ansökningar om vapenfri tjänst. Den beslutsfattande nämnden kan emellertid enligt JO:s uppfattning i sin nuvarande gestaltning inte nå upp till en sådan mängd avgöranden som svarar mot antalet nytillkommande ärenden. JO uttalar vidare bl. a. följande.

Den mycket stora balansen fortsätter följaktligen f. n. att växa. Enligt min mening saknas säkra hållpunkter för antagande, att antalet ansökningar inom en nära framtid skall bli väsentligt lägre. Jag ser därför läget som mycket otillfredsställande. Särskilt med hänsyn till att den genom balansen uppkomna långa handläggningstiden inbjuder till ett missbruk av vapenfrilagstiftningen som kan draga löje över lagstiftning och myndighet anser jag det angeläget icke blott att nämnden organiseras så att dess kapacitet svarar mot den nuvarande ärendetillströmningen utan också att extraordinära resurser sättes in för att snabbt nedbringa balansen.

Den trånga sektorns — den beslutfattande nämndens — kapacitet måste i det närmaste fördubblas bara för att komma i nivå med tillströmningen av nya ärenden. Jag har bibringats den uppfattningen att nämnden vinnlagt sig om stor noggrannhet vid prövning av ansökningarna. Det vore värdefullt om man kunde nå en kapacitetsökning utan att tumma på denna noggrannhet. Att noggrannheten inte eftersättes är från rättssäkerhetssynpunkt av största vikt.

JO har funnit att någon verklig ökning av nämndens kapacitet inte kan åstadkommas med mindre det tillskapas flera uppsättningar av nämnden som kan sammanträda och fatta beslut oberoende av varandra.

Om den beslutande nämnden får en flexibel uppbyggnad torde det enligt JO:s mening öppnas möjligheter att utan större omgång såväl sätta in som avveckla den punktinsats som enligt hans mening nu med det snaraste måste göras för att snabbt minska balansen. I skrivelsen ges också exempel på hur en temporär kapacitetsökning kan åstadkommas beträffande ordförandeuppgifterna, utredningsorganisationen, föredragningsuppgifterna och expeditionsorganisationen.

Utskottet

Vapenfrilagstiftningen är en undantagslagstiftning som är betingad av respekten för individens djupgående betänkligheter mot värnpliktstjänstgöringens yttersta konsekvens, dvs. bruk av vapen mot annan.

I formuleringen *allvarlig personlig övertygelse* ligger ett uttryck för att det väsentliga är övertygelsen i sig själv. På vilket sätt den värnpliktige har nått fram till denna övertygelse spelar en underordnad roll. Med uttrycket *djup samvetsnöd* har statsmakterna understrukit djupet av den konfliktsituation som vapenbruk skulle medföra för den värnpliktige.

Utskottet har funnit att vapenfrinämnden prövar ansökningar om vapenfri tjänst mot denna bakgrund. Nämnden har att efter bästa förmåga pröva om de sökande uppfyller vapenfrilagens förutsättningar.

Det främsta underlaget för vapenfrinämndens bedömning utgörs av redogörelserna från särskilda utredningsmän. För utredningsarbetet finns f. n. tolv på olika platser i landet bosatta heltidsanställda utredare och omkring 200 personer som har förklarat sig villiga att utföra personutredningar på fritid. En ytterligare utredningsman på heltid tillträder den 1 januari 1972. Flertalet utredningar görs på fritid. Utskottet har inte funnit anledning att ifrågasätta lämpligheten av organisationen eller förfarandet för utredning.

Som framgår av den tidigare redogörelsen sänder nämnden numera alltid utredningsmannens rapport till den sökande för yttrande. Den sökande bereds dessutom tillfälle av utredningsmannen att yttra sig om den s. k. samtalsredogörelsen innan rapporten lämnas till nämnden.

Beträffande handläggningen av ansökningar om vapenfri tjänst har Sveriges frikyrkoråd i sitt yttrande främst påtalat den fördröjning vid

handläggningen som förekommer. Även JO:s nyligen framlagda förslag syftar till en förbättring i detta avseende.

Efter förstärkningar under år 1971 finns nu tre ersättare till nämndens ordförande. Varje ordförande avses hålla ett sammanträde varannan vecka. Antalet övriga ledamöter är oförändrat sex. Nämnden disponerar för beredning och föredragning av ärendena, förutom kanslichefen, två byrådirektörer och en förste byråsekreterare. Även expeditionspersonalen har utökats.

Även om de nyligen gjorda förstärkningarna leder till att vapenfri-nämnden förmår att behandla lika många ansökningar som kommer in till nämnden — eller rentav något flera ansökningar — kvarstår under lång tid en mycket stor arbetsbalans. Utskottet ser liksom JO allvarligt på denna balans och anser att erforderlig kapacitet bör tillföras nämnden. Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t vidtar åtgärder i detta syfte.

De ytterligare åtgärder som nu krävs bör som JO framhållit ha karaktären av en särskild insats som medger en fortsatt noggrannhet vid prövningen av ansökningar och som relativt lätt kan avvecklas.

Det framgår av vad som har anförts att utskottet avstyrker bifall till motionsyrkandena om översyn av vapenfrilagens tillämpning m. m.

Vad utskottet har anført om åtgärder för att ytterligare öka vapenfri-nämndens kapacitet bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. med anledning av motionen 1971: 95 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har anført om åtgärder för att öka vapenfri-nämndens kapacitet,
2. avslår motionen 1971: 692,
3. avslår motionen 1971: 700.

Stockholm den 25 november 1971

På försvarsutskottets vägnar

PER PETERSSON

Närvarande: herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustavsson i Eskilstuna (s), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Gustafsson i Uddevalla (s), Gustavsson i Ängelholm (s), Pettersson i Kvänum (c), Häll (s), Öhvall (fp), Brännström (s), Virgin (m), Gustavsson i Nässjö (s), Gernandt (c) och Runesson (s).

Statistik från vapenfrinämndens kansli

	1967		1968		1969		1970		1—3 kvartalen 1971	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
A. Nämndens beslut										
Bifall	1 081	89,3	791	70,5	715	52,3	399	25,5	272	27,7
Avslag	100	8,3	245	21,9	541	39,6	974	62,3	486	49,6
Avskrivning	29	2,4	86	7,6	110	8,1	190	12,2	223	22,7
Summa slutligt avgjorda	1 210	100,0	1 122	100,0	1 366	100,0	1 563	100,0	981	100,0
B. Huvudsakliga motiv i prövade ärenden										
Religiösa	811	62,5	576	48,2	604	40,0	465	27,8	362	34,7
Icke religiösa	487	37,5	621	51,8	906	60,0	1 207	72,2	683	65,3
Summa prövade ärenden	1 298	100,0	1 197	100,0	1 510	100,0	1 672	100,0	1 045	100,0

Kungl. Maj:t har under de tre första kvartalen 1971 avgjort 201 besvärärenden och därvid i 173 fall fastställt nämndens beslut, i 18 fall inte tagit upp besvärerna till prövning, i åtta fall bifallit besvärstalan och i två fall meddelat annat beslut.

Antalet inkomna ansökningar om vapenfri tjänst under åren 1967—1970 och under de tre första kvartalen 1971 samt antalet icke avgjorda ansökningsärenden vid utgången av varje redovisad period framgår av följande sammanställning.

	1967	1968	1969	1970	1—3 kvartalen 1971
Inkomna ansökningar	1 112	2 033	2 077	2 956	1 877
Icke avgjorda ansökningsärenden (balans)	619	1 530	2 224	3 617	4 513

Under oktober månad åren 1969—1971 avgjordes följande antal ansökningsärenden: 1969 136 ärenden, 1970 129 ärenden och 1971 224 ärenden.

